Gönderim Tarihi: 28.06.2018

Kabul Tarihi:06.09.2018

ALBERT CAMUS VE İDEOLOJİ ELEŞTİRİSİ¹

Albert Camus and Ideology Criticism

Ahmet YILMAZ

Doç. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız
Dili ve Edebiyatı Bölümü/ Sivas
ahmetyilmaz@cumhuriyet.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-7106-2343

Mehmet ALKAN

Dr. Öğr Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Mütercim-Tercümanlık Bölümü/ Kars
almetkan@yahoo.fr

ORCID ID: 0000-0001-8579-1654

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Başta iki büyük savaş olmak üzere, soğuk savaş yıllarının derin ideolojik çatışmaları içerisinde Albert Camus insanı ezen her türden totaliter yönelimler ve yönetimlerin karşısındadır. Hayır diyebilen insan olarak tanımlamaya çalıştığı “başkaldıran insan” kavramını öncelikle özgürlük ekseninde somutlaştırır. Bu kapsamda Fransız ahlak ve vicdanından başlayıp çağın Avrupa’sının değerler sistemini içine alacak şekilde, insan bilincini kurcalayabilecek her sorunun derin köklerine iner ve yapıtının izleksel önceliğini insan merkezinde oluşturur.

Camus, totaliter anlayışların yüzyılda ortaya koyduğu sorunlu uygulamaların trajik sonuçları üzerine geliştirdiği eleştiriler çerçevesinde yaşam trajiği ve uyumsuzluk sorunsalını dile getirir. Yazarın hem ideoloji eleştirisini besleyen hem de son tahlilde kendine özgü bir hümanizmanın ortaya konulmasını sağlayan bu sorunsal, insanın mutlak bir güce direnmede sahip olduğu, çözüm adına bildiği veya izlediği araç ve yöntemlerin yanı sıra taşıdığı bilinç, üstlendiği sorumluluk ve giriştiği eylem ile ilişkilidir.

Anahtar Kelimeler: Camus Hümanizması, Yaşam trajiği, Uyumsuzluk, İdeoloji.

Abstract

Albert Camus who is in the deep ideological conflicts of the cold war years, especially in the two great wars, is against all kinds of totalitarian tendencies and administrations that oppress humanity. Camus embodies the concept of “rebellious man” that he or she attempts to define as a human being who can say no first of all on the axis of freedom. In this context, Camus descends into deep roots of every problem that can lead to human consciousness and incorporating the European system of values into the world, and creates the historical priority of his work at the human center.

Camus expresses the problem of life tragedy and absurd within the framework of the criticism he has developed on the tragic consequences of troubled practices that have emerged in the centuries of totalitarian conception. This problematic that fosters both

¹ Bu makale 26-27 Nisan 2018 tarihlerinde Ankara Hacettepe Üniversitesinde düzenlenen XIII. Ulusal Frankofoni Kongresinde sunulan bildiriden hareketle kaleme alınmıştır.

criticism of ideology and reveals its own unique humanism in the final analysis is related to the action that the person has an absolute gentle resistance, the means he knows or follows in the name of the solution as well as the consciousness he carries and the responsibility he under takes.

Keywords: Camus humanism, Life tragedy, Absurd, Ideology.

1. GİRİŞ

Çağının tanığı olarak Albert Camus ideolojilerin ve iki büyük savaşın damgasını vurduğu 20.yüzyılın güdümlü edebiyatı karşısında mesafeli durmuş bir yazardır. Kişisel yaşamında sergilediği bu tutumun izlerine denemelerden oluşan *Başkaldıran İnsan* ile notların bir araya getirildiği *Defterler* adlı yapıtta rastlamak olanaklıdır. İdeolojilere değinen yanı ve ideolojiler karşısı tavrını ortaya koyduğu bu yapıtların yanı sıra, yazar birkaç temel insanlık sorununu izleğe dönüştürerek ilerlerken yaşamın anlamı, sürdürmeye değip değmeyeceği, başkaldıran insanın kim olduğu gibi bazı sorular ortaya koyar yapıtlarının bütününde. Bu sorular bir anlamda Camus hümanizmasının ipuçlarını da beraberinde getirmektedir. Güncel öğelerin yanı sıra izlek olarak insanın süregelen sorunlarına yanıt arayan yapıtlar bu yönüyle Fransız veya Avrupa ahlak ve vicdanından başlayıp çağın değerler sistemini içine alacak şekilde, insan bilincini kurcalayan birçok sorunun derin köklerini yalın fakat etkileyici bir yaklaşım ve anlatımla ortaya koyar. Temel izlek olarak sorunlu bir insanlık durumu algısı, insanın değişmez yazgısı, uyumsuzluk düşüncesi üzerinde gelişir. Ortaya konan sorunlar için önerilen yöntem ve arayışlarda sanatçı gözüyle olduğu kadar sıradan insan gözüyle de görülebilecek ayrıntılar yer alır.

2. İDEOLOJİLER VE SAVAŞLAR ÇAĞINDA GÜDÜMLÜ OLMAYAN BİR SANATÇI:

Tarih, siyaset ve ideoloji bağlamında Camus'nün sanatçı tanımı şöyledir: “Sanatçı, tanımı gereği, tarihi yapanların buyruğuna giremez: Tersine tarihe katılanların hizmetindedir. (...) Zorbalık sanatçıyı yalnızlığından çıkaramaz. Ama dünyanın öbür ucunda (...) bilmediğimiz bir insanın çıkmayan çığlığı, yazarı yalnızlığından çıkarmaya yeter.” (Camus, 1994: 13) Yine aynı bağlamda şöyle devam eder Camus: “Tarihçi görüş de, sanatçı da dünyayı yeni baştan kurmak ister. Ama sanatçı yaradılışı gereği sınırlarını bilir, öteki ise bilmez. Bu nedenle, tarihçi görüşün sonu zorbalık, sanatçının tutkusu ise özgürlüktür.” (Camus, 1994: 29-30)

Eylem adamı olarak katıldığı ya da uzak durmaya çalıştığı her düşünce ortamında aynı temel ölçütü arar: İnsan. Bu nedenle tüm ideolojilere bakışı ya şüpheli ya da mesafelidir. Siyasi partiler de bu kapsamdadır. Komünist parti ile kısa süren ilişkisi bu anlamda en çarpıcı

örnektir. İnsanı aşan veya gölgede bırakan; insanın mutluluğunu ve refahını hedeflese bile insanı geride bırakan; insanın özgürlüğünü, düşünce ve eylem sınırlarını daraltan her oluşumun karşısındadır Camus. Siyaseti ahlak ile dengelemeyi önerir. İnsan ile ideoloji arasındaki bağı koparmaya çalışır çünkü insanın her türlü tutsaklıktan kurtarılması gerektiğine inanmaktadır. Yaşamdan ötesi yoktur onun için, “Mon royaume est de ce monde” demektir açıkça, yani bu dünyadan başka derdi yoktur. Her insani durum veya sorun karşısında son derece sabırlı ve anlamacıdır. Yaşadığı çağın Avrupası’nın ve dünyasının kaygılı ve de tarafsız tanığıdır: “*Dünyamızın başı deritte ve bizden bu durumu değiştirmemiz isteniyor. Dert şudur: Son yıllarda çok insan öldürüldü ve daha da öldürülecek. Bu kadar çok ölü, ister istemez havayı ağırlaştırıyor. Yeni bir şey değil bu, kuşkusuz. Resmi tarih, oldum olası, büyük katillerin tarihidir.*” (Camus, 1994: 44)

Kısaca söylersek, güçlüdür ve gücünü insana ve yaşama bağlılığından, temel insanlık değerlerine duyduğu saygıdan almaktadır. İnsanlık için başlattığı kapsamlı savaşta, gerçek silahın insan sevgisi ve yaşama saygı olduğunun farkındadır. Nobel ödülü konuşması bu bağlamda çokça vurgu içermektedir. Konuşmasında ödülün kendisini korkuttuğunu, insanlık için üstlendiği görevin kapsamının artık çok daha genişlediğinin farkında olduğunu, bir çeşit paniğe kapıldığını açıkça itiraf etmektedir.

Camus’nün insanlık algısı, insan içinlik ülküsü, insanın mutluluğu arayışı, kişi merkeziliği, şiddet düşmanlığı, totalitarizm nefreti, idam cezasına karşıtlığı roman, oyun ve denemelerin yanı sıra bireysel yaşantısının da ana eksenini oluşturmaktadır. İnsanın doğuştan taşıdığına inandığı ve adına ‘*ilkel iyilik*’ dediği özelliği önemsemektedir. İnsandaki bu özelliği her çeşit angajman, ülkü, dava, kavga, kaygı veya hesabın dışında tutar, her çeşit eylemin veya siyasetin uzağında konumlandırır. İnsanın bu özelliğini göksel veya yersel her çeşit referansın uzağında anlamaya çalışır. Buna bağlı olarak Camus’nün ideoloji eleştirisinin adaletin yanı sıra ölüm üzerinden de ilerleyen bir eleştiri olduğu görülür: “*Öldürmenin haklı görüldüğü, insan yaşamının hiçe sayıldığı bir dünya. İşte günümüzün başlıca siyasal sorunu budur. Öteki sorunlara geçmezden önce, bunun karşısında tutumumuzu açıklamalıyız.*” (Camus, 1994: 58-59)

Öte yandan Camus ırk, din, milliyet gibi ayırıcı referanslara tümünden karşıdır. Hiçbir ideolojinin veya siyasal görüşün insan ülküsünün üzerinde olamayacağını veya üstün tutulamayacağını söyler. İnsanı hedef alan her saldırının –bunun somut olması da şart değildir; korku veya kaygı bile bu anlamda şiddetten sayılır- özellikle de ideoloji veya siyaset temelli her türlü ayrımcılık girişiminin karşısında savunulması gereken biricik değer ona göre

insandır.

Camus'nün dünyası, sanatçı kimliği, yazınsal önceliği ve insanlık düşü öncelikle bu bilinçle donanmıştır. Camus bu bağlamda biraz kaygılıdır zira yeryüzü çok fazla tehdidin de var olduğu bir alandır. Geniş bir düşünce ve eylem pratiği üzerinden insanlığın yalnızlığını, yeryüzüne bırakılmışlığını, atılmışlığını da sorgular. Bu sorguda iki temel kavram vardır. Vicdan ve zekâ. Bu iki kavram Camus'ü diğer büyük Fransız moralistlerin içinde, çizgisinde anılmasını sağlayan temel kavramlardır. Şu var ki bu iki kavrama Camus'nün yüklediği yeni anlamlar da vardır. İnsanlık durumunu anlama ve anlatmada ortaya attığı bu iki kavram onu bir bakıma *'çağının tanığı'*, insanın tanığı ve savunucusu, insanlığın önderi ve sözcüsü yapmaktadır: *"Tek yararlı iş, insanı ve dünyayı yeniden yapan iştir."* (Camus, 1994: 63)

"Savaşların yüzyılı" olarak bilinen bir çağın, insanı ezen tüm yönlerini acımasızca eleştirmektir tek derdi. Tanığı olduğu Nazi zulmü karşısında korkusuzdur, dirençlidir, örgütçüdür. Her türden totaliter anlayışın veya gücün karşısındadır, buna Tanrı da dahildir. İroni örneği olarak Caligula'nın kusursuz bir seri katile dönüşme arzusu, katil Meursault'nun masumiyet düşü, terörist Kaliyev'in suikast tutkusu aynı temel sorunun genetik kodlarıdır. Bu bakışla Camus'nün tüm çabasının içinde yaşadığı çağı anlama çabası olarak da okunması olasıdır.

Yine buradan hareketle, Camus'nün her şeyden önce çağı yaşanmaz hale getiren Avrupa düşüncesi ile başı dertte gibidir. İçeriden biri olarak, Avrupa'nın dünya ölçeğinde yarattığı derin bunalımın farkındadır. Köklerinin Cezayir'de olması, yani Avrupa'ya bir bakıma sonradan katılması onun bu tarafsız ve vicdanlı bakışının kaynağıdır belki de. Bu 'yabancı'lık, bu 'yanlılık' belki de onun düşünce sisteminin en güçlü damarlarından. İçine doğmadığı, fakat içinde yetiştiği bir düşünsel ve sosyal yapıya dönük steril duruşu, tıpkı insanın atıldığı dünyadaki duruşu gibidir: *"Afrika kıyılarını uzaklığından yararlanarak, Avrupa'nın yüzünü daha açık görüyor ve onun güzel olmadığını anlıyoruz"* demektedir.

Kısaca Camus'nün temel sorunsal olarak ortaya koymaya çalıştığı "insanlık durumu", insanların yığınlar halinde öldürüldüğü kıta olan Avrupa'da özellikle 20.yüzyılda tanıklık edilen çok ciddi ihlallerin özetidir. İnsanlık sadece Camus'nün yapıtında değil, Malraux başta olmak üzere çok sayıda Fransız veya Avrupalı yazarın da birincil izleğidir. Savaş ve yıkımların Avrupa'sı artık yeni bir zorunluluk ortaya koymuştur: insan üzerinde bir kez daha ve daha büyük bir dikkat ve sakınımla düşünmek.

Neden çoktur: Avrupa'nın eylemli tarihi usta işi barbarlıkların, yıkımların, sömürülerin de tarihidir. Marxist teorilerin evrensel barış ülküsü, sınıfsız toplum düşü, kısaca tüm güzellikleri kitaplarda kalmıştır. Komünizm adım adım gerçek yüzünü göstermektedir. Stalin Hitleri durdurmuştur fakat belli ki o da, her diktatör gibi, ve Camus'nün Caligula'sına da benzemek istercesine, en az Hitler kadar güvenilmez, hasta, saplantılı ve korkaktır. İnsana kalan derin bunalım, çatışma, korku, güvensizliktir.

Yüzyılın başında bazı yazarların kehaneti ne yazık ki doğru çıkmıştır. Bazıları önceden görmüş (Duhamel, Giraudoux, Malraux), çağın sonuçta Roma'nın kadar karanlık olabileceğini sezmışlerdir. Camus ise komünizm konusundaki öngörülerinde haklı çıkacaktır.

Camus ideolojilere dışarıdan, çağa ise içeriden bakar. 1922-1947 arası dönem boyunca sayısız insanlık dramına sahne olan Avrupa'yı "karanlık", "sıkıntılı", "kederli", "bayağı" olarak niteler. Haklıdır, çünkü bu dönemde Avrupa yetmiş milyon insanın sürüldüğü, öldüğü kıtadır sonuçta. Camus böylesine dramatik bir tarihsel gerçekliği, böylesine başarısız bir uygarlık sınavını göz ardı etmez.

Sıkıntı, bayağılık, keder sadece Avrupa'nın ve belli bir dönemin sorunu değildir kuşkusuz. Bu anlamda Avrupa'nın öyküsü ile insanlığın öyküsünün şaşırtıcı biçimde benzeşir. Avrupa'nın acısı kadar büyük bir başka acı da insanın, üstelik ta başlangıcından beri süren acısı ve mutsuzluğudur. Caligula'nın 'mutsuz ve ölümlü' olarak anlatmaya çalıştığı insan için Camus düşünmek ve yazmaktan başka bir silaha sahip olmadığının farkındadır. Sorunun büyüklüğü karşısında, gücü ve çabasının yetersiz kalabileceğinin de bilinciyle, sorunu iki bağlamda ele alma yoluna gider. Ölüm sorunsalını açıklamanın zorluğu karşısında, konuya belli bir esneklikle yaklaşır. Sorunsalı ontolojik ve siyasal olmak üzere iki düzlemde ele alarak, kişiyi mutsuz kılan her ayrıntıyı özel bir dikkatle seçer ve bunu tutarlı bir düşünce sistematğinde tartışmaya açar. " *Bizim inancımız, aydınlık dışında hiçbir şeyin olmayacağıdır.*" (Camus, 1994: 84).

3. YAŞAM TRAJİĞİ, UYUMSUZLUK VE CAMUS HÜMANİZMASI

Yazgısı gereği "ölümlü" olan insanın karşı karşıya kaldığı her çeşit açmaz karşısında Camus kararlı bir biçimde direnmekten öte nesnel bir yorumlamadan yanadır. Bu nesnel yorumlamada, bu karşı çıkışta yaşanmışlık şart değildir, bilinçlilik ve tanıklık yeterlidir. Karşı çıkmak için sorunun henüz dışında olmak ayrıca anlamlıdır. Başka bir deyişle, insan başkasının davasını savunurken kendi davasının savunuculuğunu yaparken

olduğundan daha fazla insandır.

Camus'nün gözüyle çağ ayrıca derin siyasal sorunların yanı sıra ciddi moral ve düşünsel karışıklıkların da çağıdır. Hangisinin neden hangisinin sonuç olduğu ise fazlasıyla tartışmalıdır. Denemelerde geniş yer tutan uyumsuzluk ve ona bağlı gelişen önemli bir alt başlık olan nihilizm işte bu karışıklıkların meyvesidir. Hem değerler sistemindeki o derin aşınmalar, hem de çözümsüz sorunlarla baş etmek zorunda olan insanın bunlar yetmezcesine kendi yarattığı büyük yeni açmazlar ve bu açmazların uzantısı olarak sonuçsuz çatışmalar... Camus'nün o derin ikilemi işte tam da buradadır.

Sorunu aşmak, ikilemden çıkmak adına geleneksel insancıl tasarılarla geri dönmek, insanı ilkel saflığında yeniden düşünmek akla gelebilir şeylerdir. Yaşam başta olmak üzere hemen her şeyin anlamsızlığının altını çizmek konusunda Camus'nün nihilist aşırılıklara asla başvurmadağını, hatta çoğu kez kuşkuyla baktığını, mesafesini korumayı bildiğini görmekteyiz. Nazizm, Faşizm veya Stalin yanlılığını kesin bir dille mahkûm etmekten çekinmemesi belki de bu yüzdendir.

Camus her dogmayı, her siyasal düşünceyi, her ideolojik yapıyı öncelikle geride bıraktıkları yani sonuçları üzerinden ele almaya çalışır. Geride bırakılanın daha çok insanın ölümü ve bunun yarattığı derin moral çöküntüden başka bir şey olmadığı ortadadır. Camus kendi haklılığını, karşı çıkışının anlamlılığını tam da burada somutlaştırır ve bilincin gücüne, direnmenin erdemine, başkaldırmanın büyümesine yönelir. Boş vermek veya boyun eğmek yerine, yeni bir değer yaratma adına '*insan için eylem*' görüşünü ortaya atar. Bunu yaparken kesintisiz ve tutarlı bir biçimde insanın mutluluğu için düşünür, insanın bilincini, düşünüy, varlığını, direnişini ve eylemini cömertçe yüceltir.

Doğrular adlı oyunda Kaliyev tiplemesi, insanın en önemli değer olduğuna dönük ciddi vurgularla doludur. *Yabancı*'da bir çeşit hafife alma ifadesi gibi duran '*ça m'est égal*' aslında aynı ciddi sorunun trajik anlatımı, özde son derece duyarlı bir vicdanın yalın dışavurumundan başka bir şey değildir. Caligula'nın insan canına seri halde kastetmesi de yine aynı bağlamda yaşama saygısızlık örneği değil, tersine derin bağlılığın ironik anlatımı olarak görülmelidir.

Geleneksel insancıl tasarılarla dönüşü, her şeyin anlamsızlığı ile birlikte ele alan Camus bildiğimiz ölçülülüğüyle davranarak nihilist aşırılıklarla veya ideolojik sapmalara -yukarıda da belirttiğimiz gibi- mesafeli durur. . Stalinist uygulamalar ve Nazizm gibi tehditler karşısında;

“hepimiz kendi içimizde kendi hapishanelerimizi, cinayetlerimizi, kendi yıkıcılığımızı taşıyoruz” (Cruickshank, 1965: 8) der ve buradan alarak insan üzerine uzun bir etik tartışma başlatır. Bu tartışma, kişinin böylesi durumlar, yani ucuz kahramanlar, diktatörler karşısında takınması gereken temel tavır üzerinde yoğunlaşır: “... bunları dünyaya salmak bizim ödevimiz değildir. Bizim ödevimiz onlarla hem kendi içimizde, hem de başkalarında savaşımdır.” (Cruickshank, 1965: 8)

Camus’nün insanlık durumu ve insan sorunu algısı, sorun karşısındaki tavrı ve duruşunu açıkça dile getirdiği birçok metin vardır. Sanatçının tarih karşısındaki sorumluluğunu, tarihin döngüsellliğini, açmazlarını yine tarihten örnekler vererek açıklar: “Tüm yeni devrimler devletin güçlenmesiyle sonuçlanmıştır. 1789 Napoléon’u getirir, 1848 Üçüncü Napoléon’u, 1917 Stalin’i, 1920’li yıllardaki karışıklıklar Mussolini’yi, Weimar Cumhuriyeti de Hitler’i.” (Camus, 2000: 176) Bu anlamda, Camus’nün devrim anlayışı biraz farklıdır. Yirminci yüzyılın faşist devrimlerine devrim demenin pek doğru olmayacağını, çünkü bu devrimlerin evrensel taleplerinin eksik olduğunu söyler: “Hiç şüphesiz Mussolini de, Hitler de bir imparatorluk yaratma sevdasında idiler, nasyonal-sosyalist ideologlar ise belli ki bir dünya imparatorluğu hayalinde idiler. İyi bilinen diğer devrim hareketlerinden farkları, akli yüceltecekleri yerde nihilist miras içinde sadece usdışını tanrılaştırmayı seçmeleridir. Bu da onların evrenselden vazgeçtikleri anlamına gelir. Buna rağmen Mussolini kendisini Hegel’in, Hitler ise Nietzsche’nin devamı olarak görür. (...) her şeyin anlamsız, tarihin ise tekerrürden ibaret olduğu, nasıl olsa şimdi yönetme sırası bizde düşüncesi üzerine bir devlet kurdular. Sonuç ortada.” (Camus, 1990: 583-584)

Tersi ve Yüzü’nden başlayıp bütün denemelerde derinleşerek ilerleyen bir konu olarak uyumsuz ve başkaldırı, yukarıda anlatımını bulan çağın dramatik öyküsünden beslenir. *Tersi ve Yüzü* adlı denemedeki kişisel deney, içgüdüsel uyum, fiziksel ve duygusal zenginlik, güneş, toprak; saflık, sonsuzluk hissi veren dekor ile ölümün zorunluluğu arasındaki o büyük karşıtlık Camus’nün düşünmeye ve anlamaya çalıştığı şeylerin başında gelmektedir. Camus’nün yapıtının en önemli kavramlarından biri olan uyumsuz işte bu karşıtlığın farkına varan insanda uyanan ilk duygunun da adıdır ve aynı zamanda ideolojilerin çelişkin yapısını işaret etmektedir.

Uyumsuz’un ideolojilerle ilişkisini tartıştığı yazılarından çok önce, bir ilk yapıt olan *Tersi ve Yüzü* adlı denemde Camus bütün güzelliği ile insanı kendisine çeken bir dünya ile nasıl güçlü bir bağın kurulabileceğini, bu bağın ne kadar sürdürülebilir olduğunu açıklar. Camus yapıtının iki ana düşünsel

kavramları olarak uyumsuz ve başkaldırı işte bu ilk yapıttan itibaren, insan varlığının iki düzlemdeki durumu – tersi ve yüzü- olarak tartışılır. Camus’nün vardığı erken sonuç şudur: “*insan, yaşamı üzerinde umutsuz olmadıkça yaşamı sevmeyebilir.*”

Camus’nün dolaysız bir yaklaşımla ortaya koymaya çalıştığı bu ikilem, öncelikle ontolojik bir sorundur ve yazınsal tema olarak da çok eskidir. Camus yapıtının lirik ve trajik boyutunun kavramsallaştığı eşik olmanın dışında bu ikilemin içerdiği iki terim diyalektik bir yapı sunar. Terimlerin her biri ancak diğerinin varlığı ve katkısı ile anlam kazanır.

Camus *Noces* (Düğünler) adlı denemede bu durumu tam bir ikilem (dualité) olarak ortaya koyar. Burada Camus, uyumsuz deney ile başkaldırı deneyi arasındaki derin ilişkiler ağına vurguyla, bir etkileşimler serisinden söz ederek ölüm-yaşam diyalektiğine ulaşır. Buradan hareketle diğer yapıtlardaki paradoksal anlatımın, özellikle de Caligula ve Meursault’nun nedenli nedensiz öldürme eylemlerinin köklerinin, aslında yaşam ile ilintili olduğu anlaşılır. “*Benim ölüm korkum yaşam hırısından geliyor*” veya “*görüş duruluğumu son sınırına kadar götürmek ve yaşama özlemimin bütün zenginliği ve ölüm korkumla birlikte sonumu görmek istiyorum*” demektedir. (Cruickshank, 1965: 10)

Kişisel deneyim burada son derece önemlidir. Deneyim, uyumsuzun uyanmasında tetikleyici bir etkiye sahiptir. *Yabancı*’daki büro memuru Meursault’nun dar yaşam döngüsü, büsbütün renksiz haftalık rutini buna en iyi örnektir. Meursault’nun hikayesinin lirik tarafını yakalamada, Camus’nün özellikle *Düğünler*’de ortaya koymuş olduğu yaşamın o derin paradoksal yapısı bu bağlamda önemli bir ayrıntıdır. Camus tüm diğer denemelerde bu paradoksun tek olumlu tarafı olarak insanın dünya ile arzuladığı uyumun, toprak ile kurduğu derin bağın, yeryüzünün steril ve kabullenmeci niteliğinin altını özellikle çizer. Dünya, yaşam ile bağın en kısa yoludur ve Camus yapıtında kutlu bir barışın, sonsuz bir bütünleşmenin biricik ögesidir.

Caligula, Yanlışlık, Yabancı, Veba, Doğrular’ın kahramanlarının içinde bulundukları ikilemin bir diğer kaynağı ise yaşantının durmadan tekrarlanması, yaşamsal döngünün trajik sonsuzluğudur. Meursault’nun gündelik rutini, insanlığın tümünü kapsayabilecek daha büyük bir rutinin küçük örneğidir ama aslında milyonların en ciddi sorunudur. “*Yataktan kalkma, tramvay, dört saat daire ye da fabrika, yemek, tramvay, dört saat çalışma, yemek, uyku ve aynı uyum içinde salı çarşamba perşembe cuma cumartesi, çoğu kez kolaylıkla izlenir bu yol. Yalnız bir gün “neden”*

yükselir ve her şey bu şaşkınlık kokan bıkkınlık içinde başlar.” (Camus, 1988: 22) Her şeyi başlatacak olan, neden sorusunun da kaynağındaki bu anlamsız rutindir. Uyumsuzluğun kök saldığı yer tam da buradadır. Böylesi bir yaşantının parçası olan insan, gündelik davranışlarındaki anlamsız tekrarlar sayesinde, geri dönüşsüz bir sürecin farkına varacaktır. Yürümekte olduğu yolun sonunu görmeye, fizik varlık olarak bir parçanın kopuşuna tanıklık etmeye başlayacaktır. Akıp giden zaman karşısındaki çaresizliğin bilincindeki insan için artık kapatılamayacak kadar geniş bir boşluk, derin bir açık, yanıtlanamayacak bir soru vardır. İnsanın kendisi ile diğerleri arasında olduğu kadar, kendisi ile dünya arasındaki bu boşluk artık kesindir. Meursault’nun anlatı boyunca sergilediği tüm tutum ve davranışların kaynağı işte bu derin boşluktur aslında.

Veba’da bu boşluk Rieux’nün ölüm karşısında, dahası ölümler demeli çünkü ölüm dalga salgın halinde gelmektedir, varmış olduğu aynı uyumsuzluk duygusu ile belirlenir. Camus ölümü uyumsuzun tartışmasız en betimleyici, en inandırıcı, en somut kanıtı gözüyle görür. *Veba*’da kötülük eksenli olarak anlatılan sorun, insanın özellikle de veba mikrobunun verdiği acı ile kıvranarak ölen insanın çektiği o büyük acı ve ayrıca ölen masum çocuklar imgesi ile anlatılır. Bu bağlamda Rieux, hiçbir dinsel çözümü çare olarak görmediğinden, “*çocukların acı çektikleri ve öldükleri bir evrene karşı savaşılmaya devam edeceğim*” diyerek, kötülük sorununa gelenekten çok ötelere bir yerlerden, inanç veya Hristiyanlık olgusundan çok uzak bir yerden baktığını bildirir. Camus için kötülük sorunu ancak bir biçimde direnmekle, başkaldırmakla aşılabılır bir sorundur. Bu bakışla, özellikle çocuk ölümleri bir çeşit tanrısal terördür. Caligula sevgilisi Drusilla’nın ölümü üzerine bu teröre karşı çıkan, somut eylem tarafına geçerek ‘*yeter artık!*’ diyen kahramandır ve Camus’nün sesidir. “*Başkaldıran insan, yaşamı değil, yaşamın nedenlerini ister. Ölümün getirdiği sonucu yadsır. Hiçbir şey sürekli değilse, hiçbir şey doğrulanmamışsa, ölen anlamdan yoksundur. Ölüme karşı savaşmak, yaşamın anlamını istemek, kural ve birlik için çarpışmak anlamına gelir.*”(Camus, 2000:105)

Ölüme tanıklık Camus için düşünsel zeminde yanıtsız soruların başında gelmekle birlikte insanın yaşam üzerine başlatacağı uzun bir sorgulamanın ilk adımıdır. Düşünen aklın asla doyurucu bir yanıt bulamayacağı türden bir sorun olarak ölüm, aynı zamanda uyumsuzun kaynaklarından biridir. Bu sorun iki önemli yapıt olan *Veba* ve *Doğrular* boyunca büyük bir yer tutar. Camus bu iki yapıtında olumsuz bir başkaldırma çabasından hareketle evrensel bir direniş kuralına göndermede bulunur ve ideolojik köleliği sonuçları üzerinden eleştirir: “*Dünya*

imparatorluğuna ve evrensel kurala yönelen bu esrimeli çabayı ele almamız gerekiyor şimdi. Başkaldırının, her türlü köleliği teperek bütün yaratılışı kendine bağlamaya çalıştığı dakikaya geldik. Başkaldırının her başarısızlığında, ortaya politik ve fetihçi bir çözüm çıktığını daha önce görmüştük.” (Camus, 2000: 107)

Kesinlik peşinde, açıklama arayışında olan insan akli bu tip durumlar karşısında çaresizdir. Bu tanıklık, insanın ilk büyük başarısızlığıdır ayrıca, çünkü izlemekten başka yapabileceği fazla bir şey yoktur. *Veba*’da, din adamı ile Rieux arasında geçen ateşli konuşmalar, Camus’nün bu konuya bakışını kesin çizgilerle ortaya koymaktadır. Öte yandan *Yabancı* ve *Caligula*, bu bakışla insan ile tanrı arasındaki bağı açıkça ve cesaretle sorgulayan yapıtlar olarak okunabilecek türdendir.

Dünya ve yaşam insanın akıl ulamlarının dışında kaldığına göre, hiçbir tanımlama insana kesin ve doğru olabilecek bir yanıt ortaya koymayacağına göre, geriye kalan her şey varsayımdan ibaret değil midir? Kesinlik gereksiniminde olan, doğrunun peşinde koşan insan, uyumsuzun verdiği bilinçle başlattığı sorgulamanın sonucu olarak bir çözümleme başlatacaktır.

Bu çözümlemenin ilk doğrudan çıktısı olarak Camus bir çeşit ideoloji olarak gördüğü Hristiyanlık üzerinde düşünür ve erken reddine varır. Daha da ileri giderek, Hristiyanlı düşünce adamlarını, Pascal ve Kierkegaard da bunların içinde olmak üzere, fazla kolaycı bir yola sapmakla itham eder, sorunu en kısa yoldan çözmeye kalkışmakla eleştirir. Camus’ye göre inanç yolunu seçmek uyumsuzdan kaçmaktır, oysa o uyumsuz ile, yani sorun ile yüzleşmekten ve ona karşı direnmekten yanadır. Pascal’ın öne sürdüğü gibi bir ‘tanrının varlığı’ düşüncesi, Kierkegaard’ın üstün paradoks olarak adlandırdığı ‘*Hristiyan varoluş*’ ona göre uyumsuzu görmezlikten gelmek anlamındadır. Camus uyumsuzluk bilincini ve başkaldırı ruhunu bu anlamda Hristiyanlıktan üstün tutar. Hristiyanlığı ‘*gerçek bir huzurdan çok, trajik bir umut*’ olarak görür.

Bu bakışla Camus uyumsuzu ve ona bağlı olarak ideolojiyi klasik trajedideki çerçeveye taşır. İnsanın dünyaya dönük tüm o katılma isteğine, anlama telaşına, bağ kurma girişimine usdışı olan dünya tam bir sessizlikle davranmasıdır sorun. Güç karşısında insan trajik şekilde yalnızdır. Bu durum onu umutsuzluğa itmemelidir. Bir türlü gerçekleşmeyen birliktelik yüzünden parçası olamadığı dünya karşısında çılgına dönen Tantalus; insanlığa hizmet uğruna cezaya çarptırılmış ve zincirlenmiş Promete; kayayı tepeye taşımak gibi anlamsız bir uğraşının öznesi olarak tek zevki aynı

kayanın ovaya yuvarlanışını görmek olan Sisypheos ile Camus kahramanları tam da burada yakınlaşırlar.

Evet, Camus tanıktır ama yargıç değildir, taraftır ama taraftar değildir, iddialıdır ama saplantılı ve pervasız değildir. *“İnsanın kendini tanık sayması için pek iddialı olması, ya da doğuştan bir yatkınlığı olması gerek, ki bu bende yok. Ben kendi adıma hiçbir rol peşinde değilim, doğuştan da bir tek yatkınlığım var. Ben, insan olarak, mutluluk peşindeyim ; sanatçı olarak da, savaşımlara, mahkemelere başvurmaksızın yaşatmak istediğim birçok kişi daha var sanıyorum. (...) Bugünün zorbalıkları, ne susmayı kabul ediyorlar ne de yansızlığı. Kendini göstermek, zorbalıktan yana ya da karşı olmak gerekiyor. (...) Bugün yargıçlar, suçlular ve tanıklar görülmedik bir hızla birbirine karıştılar.”* (Camus, 1994: 96-97)

4. SONUÇ

Bir çağın büyük siyasal sorunlarını, bir kuşağın kaygı ve özlemlerini nedenlerden bağımsız olarak düşünmek kuşku yok ki olanaksızdır. Camus’nün yaşadığı ve yazmaya çalıştığı çağın temel sorunu sadece varoluşsal değildir. Bombaların öldürdüğü milyonlar, savaşların toprağa gömdüğü yaşamlar, ideolojilerin savurduğu tehditler, kamplar, göçler, yoksulluk, hastalık, açlık. Sorun karşısında Camus’nün tavrı ise bellidir. Hiçbir gücün, ideolojinin veya ulusallığın tutsağı olmaksızın sonuna kadar insanın yanında durmakta, geniş ve kucaklayıcı bir insanlık ülküsünden bakmaktadır Camus. Bu duruşu veya tercihi dile getirmedi aydın kimliğini hiç öne çıkarmaksızın, yalın bir dil ve anlaşılır bir kurguyla kaleminin kendisine sunduğu olanakları direnmek ve değiştirmek adına sonuna dek kullanmayı düşünür: *“Büyüklik artık karşı koymada, geleceksiz bir özveride. (...) Devrim, insanın yazgısına karşı koyması, hakkını istemesidir. (...) İnsanı, onu ezen güce karşı yüceltiyorum.”* (Camus, 1994: 64)

Camus’nün güncelliği tam da buradadır. Ne yazık ki günümüz siyaseti insan öğütmeye devam etmekte. Bir türlü sonu gelmeyen kapitalizm en büyük ve tek ideolojidir artık. Bütün anlamsızlığına rağmen hiçbir şeyin hayattan daha değerli olmadığını söyleyen Malraux’nun çağdaşı olarak Camus’nün sorun karşısında kendine biçtiği tek görev her zaman ‘insan olmak’tır. İdeolojilerin yol açtığı yıkımların farkındalığıyla kendi kuşağının esas görevinin ise dünyayı yeniden kurmak değil, çökmesini engellemek olduğunu söyler.

5. KAYNAKLAR

Büyükdüvenci, S. (1999). Ölümlerden ölüm beğen. *Düşünen Siyaset*, Vol: 4, Mayıs, p.37-46.

- Bouchez, M. (1984). *Les justes*, Camus. Paris: Hatier.
- Camus, A. (1990). *Essais*. Dijon:Gallimard (Bibliothèque de la Pléiade)
- Camus, A. (1985). *Théâtre récits nouvelles*. Bruges:Gallimard (Bibliothèque de la Pléiade)
- Camus A. (2003). *Doğrular*. İstanbul: Yaba Yayınları.
- Camus, A. (2003). *Defterler 2*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Camus, A. (2000). *Başkaldıran insan*. İstanbul: Can Yayınları.
- Camus, A. (1994). *Denemeler*. İstanbul: Say Yayınları.
- Camus, A. (2003). *Yabancı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Camus, A. (1988). *Sisyfos söyleni*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Cruickshank, J. (1965). Albert Camus ve başkaldırma edebiyatı. İstanbul: İstanbul Matbaası
- Deshoulières, C. (1989). *Le théâtre au vingtième siècle*. Paris: Bordas.
- Fitch, B. (1982). *Albert Camus*. Paris: Minard.
- Gaillard, P. (1973). *Présence littéraire Camus*. Paris: Bordas.
- Grenier, R. (1991). *Albert Camus*. Paris: Gallimard.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2005). *Metaforlar*. Çeviren: Gökhan Yavuz Demir, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Lebesque, M. (1984). *Camus*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Lichet, R. (1983). *Lire Camus*. Paris: Hachette.
- Lottman, H. R. (1984). *Albert Camus*. Paris: Seuil. Magazine littéraire, Numéro Albert Camus, No: 276, Avril 1990,
- Maillard, M. (1996). *Camus*. Paris: Nathan.